

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ НАБУТТЯ ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ БАНКУ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ

INTERNATIONAL LEGAL FEATURES OF MEMBERSHIP IN EUROPEAN BANK FOR RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT

Кадацька А.А.,

здобувач кафедри міжнародного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті досліджуються міжнародно-правові особливості набуття членства у Європейському банку реконструкції та розвитку (надалі – ЄБРР або Банк). Детально досліджуються критерії членства для європейських і неєвропейських країн, підкреслюється значення попереднього членства у Міжнародному валютному фонді для неєвропейських країн. Окремо досліджуються особливості набуття членства в ЄБРР для країн-засновників Банку, і країн, які виявили намір стати членами Банку після набрання чинності Угоди про заснування ЄБРР 1990 р. Досліджуються особливості членства в ЄБРР Європейського Союзу (Європейського Співтовариства) та Європейського інвестиційного банку. Дослідження ґрунтуються на Угоді про заснування ЄБРР у 1990 р. та інших доречних міжнародно-правових актах, що стосуються діяльності ЄБРР.

Ключові слова: міжнародні фінансові організації, Угода про заснування ЄБРР у 1990 р., ЄБРР, Міжнародний валютний фонд, Європейський Союз, Європейське економічне співтовариство, Європейський інвестиційний банк, членство в ЄБРР.

В статье исследуются международно-правовые особенности приобретения членства в Европейском банке реконструкции и развития (далее – ЕБРР или Банк). Детально исследуются критерии членства для европейских и неевропейских стран, подчеркивается значение предварительного членства в Международном валютном фонде для неевропейских стран. Отдельно исследуются особенности приобретения членства в ЕБРР для стран-учредителей Банка, и стран, желающих стать членами Банка после вступления в силу Соглашения об учреждении ЕБРР 1990 г. Исследуются особенности членства в ЕБРР Европейского Союза (Европейского Сообщества) и Европейского инвестиционного банка. Исследование основывается на Соглашении об учреждении ЕБРР в 1990 г. и других международных правовых актах, относящихся к деятельности ЕБРР.

Ключевые слова: международные финансовые организации, Соглашение об учреждении ЕБРР в 1990 г., ЕБРР, Международный валютный фонд, Европейский Союз, Европейское экономическое сообщество, Европейский инвестиционный банк, членство в ЕБРР.

The article deals with international legal features of membership in European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). The membership of European and non-European countries is studied in details; importance of previous membership in International Monetary Fund for non-European countries is stressed. The features of membership in EBRD are studied separately for countries which are founders of Bank and for countries which expressed intention to become members of EBRD after entry into force of Agreement Establishing European Bank for Reconstruction and Development (1990). The features of membership in EBRD are studied for European Union (European Community) and European Investment Bank. The study is based on Agreement Establishing European Bank for Reconstruction and Development (1990) and other relevant international legal acts relating to activity of EBRD.

Key words: international financial institutions, Agreement Establishing European Bank for Reconstruction and Development (1990), EBRD, International Monetary Fund, European Union, European Economic Community, European Investment Bank, EBRD Shareholders.

Актуальність теми. На момент підготовки до опублікування нашої статті¹ членами Європейського банку реконструкції та розвитку (далі за текстом – «ЄБРР» або «Банк») є 64 країни, а також Європейський Союз і Європейський інвестиційний банк [1]. Україна приєдналася до Угоди про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку від 29 травня 1990 р. [2; 3] і стала членом Банку на підставі Указу Президента України «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку» від 14 липня 1992 р. № 379/92 [4]. Таким чином, існує необхідність ґрунтовного дослідження міжнародно-правових особливостей набуття членства у Європейському банку реконструкції та розвитку.

Особливості функціонування міжнародних організацій, зокрема Європейського банку реконструкції та розвитку, розглядаються такими вітчизняними та іноземними науковцями, як: О.І. Дунас, Ю.В. Ковбасюк, П.К. Лебедева, Л.А. Левіна, Д.М. Русак, І.Г. Снігурська, М.О. Стреніна, Є.О. Шибасєва, М.О. Ушаков, А. Бронстоун (Adam Bronstone), Е. Х'юїт (Edward Hewett), І. Шихата (Ibrahim Shihata), П. Менквельд (Paul Menkveld) та ін. У своїх працях зазначені автори досліджують основні аспекти становлення, розвитку, функціонування і подальших перспектив діяльності таких міжнародних організацій, як: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Європейський банк

реконструкції та розвитку (ЄБРР) та інших міжнародних фінансових організацій.

Вчені доходять узагальненого висновку, що міжнародні організації є необхідними саме в тих сферах суспільного життя, в яких сумісні дії є більш ефективним методом у досягненні результату, аніж дії окремих країн. Однак у сучасній українській доктрині міжнародного права наразі відсутні ґрунтовні дослідження міжнародно-правових особливостей набуття членства у Європейському банку реконструкції та розвитку.

Виходячи з цього, мета статті полягає у дослідженні міжнародно-правових особливостей набуття членства в ЄБРР.

Керуючись викладеним, можна сформулювати такі основні завдання статті:

- визначити міжнародно-правові особливості набуття членства в Європейському банку реконструкції та розвитку для засновників Банку;
- встановити міжнародно-правові особливості набуття членства у Європейському банку реконструкції та розвитку після набуття чинності Угоди про заснування ЄБРР 1990 р.;
- з'ясувати міжнародно-правові особливості набуття членства в Європейському банку реконструкції та розвитку Європейського Союзу і Європейського інвестиційного банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародно-правові підстави набуття членства у Європейсько-

¹ 28 грудня 2015 р. – прим. автора.

му банку реконструкції та розвитку закріплені в Угоді про заснування ЄБРР від 29 травня 1990 р. (надалі – Угода) [2] і умовно можуть бути розділені на дві групи: матеріальні і процесуальні підстави.

Матеріальні підстави набуття членства у ЄБРР сформульовані у пункті 1 статті 3 Угоди про заснування ЄБРР [2, с. 3], а процесуальні – у статті 61 [2, ст. 61] і в пункті 2 статті 3 цієї Угоди [2, с. 3].

Відповідно до підпункту «і» пункту 1 статті 3 Угоди про заснування ЄБРР [2, с. 3] членство відкрите для двох груп країн: «європейські країни» і «неєвропейські країни, що є членами Міжнародного валютного фонду».

Термін «європейський», що характеризує першу групу країн, у тексті Угоди про заснування ЄБРР [2] не розкривається. Разом із тим Додаток А до Угоди про заснування ЄБРР визначає як «європейські» дві категорії країн:

1) перша категорія (категорія «А») – це країни, які за термінологією чинного тексту Угоди є членами Європейського [економічного] співтовариства. На момент підписання Угоди – 29 травня 1990 р. [2] – таких країн загалом налічувалося 12: Бельгія, Данія, Франція, Федеративна Республіка Німеччини², Греція, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Іспанія і Сполучене Королівство³ [2, Annex A].

У цьому зв'язку слід зауважити, що за Маастрихтським договором про Європейський Союз 1992 р. Європейське економічне співтовариство було перейменовано в Європейське Співтовариство (з 1 листопада 1993 р.). У подальшому – за Лісабонським договором 2007 р. – Європейське Співтовариство припинило своє існування, а його правонаступником став Європейський Союз (з 1 грудня 2009 р.). Відповідно з 1 грудня 2009 р., тобто від дати набрання чинності Лісабонського договору, зазначені вище країни стали членами Європейського Союзу [6];

2) друга категорія країн, яка за термінологією чинного тексту Угоди [2, Annex A] має назву «В. Інші європейські країни», включає в себе 11 країн: Австрія, Кіпр, Фінляндія, Ісландія, Ізраїль, Ліхтенштейн, Мальта, Норвегія, Швеція, Швейцарія, Туреччина. Формулювання «Інші європейські країни» слід тлумачити у тому смислі, що на момент підписання Угоди про заснування ЄБРР – 29 травня 1990 р. [2] – зазначені країни не були членами Європейського [економічного] співтовариства. Слід також підкреслити, що за змістом Угоди Ізраїль вважається «європейською» країною [2, Annex A], хоча географічно належить до Західної Азії (Близького Сходу).

Очевидно також, що третя категорія країн – «С. Країни-реципієнти»: Болгарія, Угорщина, Німецька Демократична Республіка, Польща, Румунія, Радянський Союз, Чехословаччина, Югославія [2, Annex A] – також є «європейськими» країнами, оскільки географічно належать до Європи.

Таким чином, усі перелічені вище країни (категорії «А», «В» і «С») відносяться до групи «європейські країни», як це зазначено у підпункті «і» пункту 1 статті 3 Угоди про заснування ЄБРР [2, ст. 3], а головним матеріальним критерієм для їх членства в ЄБРР є належність до Європейського регіону.

Що стосується другої групи країн, які перелічені в категорії «D. Неєвропейські країни» Додатку А до Угоди

(Австралія, Канада, Єгипет, Японія, Республіка Корея, Мексика, Марокко, Нова Зеландія, Сполучені Штати Америки) [2, Annex A], то головним матеріальним критерієм для їх членства в ЄБРР є членство у Міжнародному валютному фонді, як це зазначено у підпункті «і» пункту 1 статті 3 Угоди про заснування ЄБРР [2, ст. 3].

Зауважимо, що критерій членства у МВФ [7] для неєвропейських країн було закріплено в Резолюції Європейської Ради⁴, прийнятій ще у грудні 1989 р., в якій зокрема зазначалося, що нова інституція [тобто ЄБРР] буде консультативно співпрацювати з Міжнародним валютним фондом і Світовим Банком [8, р. 13]. Така умова є досить поширеною у міжнародній практиці. Зокрема норма про необхідність попереднього членства у Міжнародному валютному фонді закріплена в Угоді про заснування Міжамериканського банку розвитку від 8 квітня 1959 р. [9, Art. 2, section 1]. Подібна за змістом норма міститься також у пункті 3 статті 3 Угоди про заснування Африканського банку розвитку від 4 серпня 1963 р.: нерегіональні країни можуть стати членами Африканського банку розвитку за умови їх членства в Африканському фонді розвитку [10, Art. 3].

Умови членства для європейських і неєвропейських країн, визначені у підпункті «і» пункту 1 статті 3 Угоди про заснування ЄБРР [2, с. 3], застосовуються як щодо країн-засновників ЄБРР, так і країн, які виявили намір стати членами ЄБРР після набрання чинності Угоди про заснування ЄБРР [2]. Розглянемо це питання докладніше.

Згідно з пунктом 1 статті 61 Угоди про заснування ЄБРР [2, с. 61] країни, які підписали Угоду, могли надати згоду на її обов'язковість [11, Art. 11] шляхом депонування документа про ратифікацію, прийняття або схвалення Угоди. Франція, як ініціатор створення ЄБРР, стала першою країною, що надала згоду на обов'язковість Угоди про заснування ЄБРР [2] – 28 березня 1990 р. [1].

Відповідно до пункту 1 статті 62 Угоди про заснування ЄБРР [2, с. 62] зазначена Угода набрала чинності 28 березня 1991 р. [12, р. 2], тобто з моменту, коли згоду на обов'язковість Угоди надали сторони, початкова підписка на акції [Банку] яких склала більше, ніж дві третини загальної суми підписки, встановленої у Додатку А, зокрема принаймні дві країни Центральної та Східної Європи, перераховані у Додатку А [2, Annex A].

На дату набуття чинності Угоди про заснування ЄБРР – 28 березня 1991 р. [12, р. 2] – таких країн нараховувалося загалом 28 (у тому числі 4 країни Центральної та Східної Європи): Австрія, Болгарія, Канада, Кіпр, Данія, Єгипет, Фінляндія, Франція, Німеччина, Угорщина, Ірландія, Ізраїль, Італія, Республіка Корея, Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта, Мексика, Марокко, Нідерланди, Норвегія, Польща, Румунія, Іспанія, Швеція, Туреччина, Сполучене Королівство і Сполучені Штати Америки [1].

Разом із тим пункт 2 статті 61 Угоди про заснування ЄБРР [2, с. 61] передбачив можливість стати засновниками ЄБРР також тим сторонам, що підписали Угоду, які надали згоду на обов'язковість Угоди не пізніше, ніж через рік із дати набрання нею чинності, тобто включно до 28 березня 1992 р. [12, р. 2]. Такою можливістю скористалися і відповідно стали засновниками ЄБРР загалом 12 країн, зокрема: Албанія, Австралія, Бельгія, Греція, Ісландія, Японія, Нова Зеландія, Португалія і Швейцарія (стали членами Банку в період із 29 березня по 31 грудня 1991 р.) [1], а також Литва (стала членом ЄБРР 5 березня 1992 р.) [1], Латвія (18 березня 1992 р.) [1], а також Естонія (28 березня 1992 р.) [1].

Умови прийняття нових країн [окрім засновників] до членів Банку викладені в пункті 2 статті 3 Угоди про заснування ЄБРР [2, с. 3]: такі країни можуть бути прийняті в члени ЄБРР на умовах, які може встановлювати Банк, якщо за їхнє прийняття до членів проголосує не менше, ніж дві третини керуючих, які представляють не менше,

² Застосування у тексті Угоди про заснування ЄБРР [2] офіційної назви Федеративної Республіки Німеччини очевидно пояснюється необхідністю ідентифікувати цю країну до моменту офіційного приєднання Німецької Демократичної Республіки на підставі Договору від 31 серпня 1990 р. [5] – прим. автора.

³ Мається на увазі Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії – прим. автора.

⁴ Європейська Рада – орган, представлений у форматі глав держав або урядів країн – членів Європейського [економічного] співтовариства. З 1 грудня 2009 р. Європейська Рада – одна із 7-ми інституцій Європейського Союзу – прим. автора.

⁵ Разом із тим зауважимо, що сучасна міжнародна практика визнає право Європейського Союзу бути членом інших міжнародних організацій, зокрема Союз є членом Світової організації торгівлі [15] – прим. автора.

ніж три чверті загальної кількості голосів, на яку мають право члени.

Через таку процедуру членство набули усі країни, що не є країнами-засновниками ЄБРР: Вірменія, Азербайджан, Республіка Беларусь, Грузія, Казахстан, Киргизька Республіка, Молдова, Російська Федерація, Словенія, Таджикистан, Туркменістан, Україна та Узбекистан (усі стали членами Банку у 1992 році), Хорватія, Чехія, Колишня Югославська Республіка Македонія, Словаччина (1993 рік), Боснія і Герцеговина (1996 рік), Монголія (2000 рік), Сербія (2001 рік), Чорногорія (2006 рік), Йорданія і Туніс (2011 рік), а також Косово (17 грудня 2012 р.) [1]. Таким чином, [Республіка] Косово наразі є останнім (за часом вступу) членом ЄБРР.

Окремий напрямок розгляду положень статті 3 Угоди [2, ст. 3] – це членство в ЄБРР Європейського Союзу (за термінологією чинного тексту Угоди – Європейського [економічного] співтовариства) та Європейського інвестиційного банку. Зауважимо, що статuti Групи Світового Банку не дозволяють членство для міжнародних організацій, зокрема це стосується Статуту Міжнародного валютного фонду [7, Art. II] і Статуту Міжнародного банку реконструкції та розвитку [13, Art. II].

Разом із тим у Пояснювальних коментарях до статті 3 Угоди про заснування ЄБРР прямо зазначається, що Європейське економічне співтовариство і Європейський інвестиційний банк мають бути членами Банку, беручи до уваги те значення, що надається їх ролі главами держав і урядів країн – членів Європейського Співтовариства, які першими підтримали ідею створення Банку. При цьому не малося на меті, що їх членство створить прецедент, на підставі якого інші [міжнародні] організації або банки мали б можливість стати членами ЄБРР, або щоб їх членство було використано, як прецедент для того, щоб вони стали членами інших міжнародних організацій⁵ чи інших банків [14, с. 3].

Якщо будь-який член не виконує будь-яких своїх зобов'язань перед Банком, Банк може призупинити його членство рішенням більшості не менше, ніж дві третини керуючих, що представляють не менше, ніж дві третини загальної кількості голосів, на яку мають право члени. Член, стосовно якого прийняте таке рішення, автоматично перестає бути членом через рік, починаючи з дати призупинення, крім випадків, коли принаймні такою самою більшістю приймається рішення про відновлення зазначеного члена в його правах [2, с. 38]. Фактів призупинення членства на момент підготовки до опублікування нашої статті не зафіксовано.

Важливо зазначити, що у період призупинення членства країна-член втрачає всі права за Угодою про заснування ЄБРР [2, с. 38], крім права на вихід, але за таким членом зберігаються всі його зобов'язання. Призупинення членства не слід плутати з призупиненням доступу до ре-

сурсів Банку, про яке йдеться у пункті 3 статті 8 Угоди про заснування ЄБРР [2, с. 8].

Будь-який член може вийти з Банку в будь-який час шляхом надсилання письмового повідомлення до штаб-квартири Банку (м. Лондон). Вихід члена набирає чинності, і його членство припиняється з дати, зазначеної в його повідомленні, проте в жодному випадку не раніше, ніж через шість місяців після одержання Банком зазначеного повідомлення. При цьому в будь-який час до того, як вихід із членства остаточно набере чинності, член може письмово повідомити Банкові про анулювання свого повідомлення про намір вийти з членства [2, с. 37].

На момент підготовки до опублікування нашої статті жодна країна не вийшла зі складу ЄБРР.

Від дати, на яку член перестає бути членом, такий колишній член продовжує нести відповідальність за своїми прямими зобов'язаннями перед Банком, а також за умовними зобов'язаннями перед Банком доти, доки будь-яка частина позик, інвестицій в акціонерний капітал або гарантій, про які була досягнута домовленість до того, як він перестав бути членом, залишається неврегульованою. Проте колишній член більше не несе зобов'язань за позиками, інвестиціями в акціонерний капітал і гарантіями, наданими Банком після того, як він перестав бути членом, і більше не бере участі в доходах або витратах Банку [2, с. 39].

Висновки. На підставі викладеного можна зробити такі основні висновки:

1. Згідно з пунктом 1 статті 61 Угоди про заснування ЄБРР засновниками Банку є 40 країн, а також Євросоюз (як правонаступник Європейського Співтовариства) і Європейський інвестиційний банк.

2. Членство в ЄБРР Європейського Союзу та Європейського інвестиційного банку є виключенням і не може бути прецедентом для членства в ЄБРР інших міжнародних організацій.

3. Членство в Європейському банку реконструкції та розвитку є відкритим як для країн Європейського регіону, так і для неєвропейських країн, однак останні можуть стати членами ЄБРР за умови попереднього членства у Міжнародному валютному фонді.

4. Нові країни [тобто окрім засновників] можуть стати членами Банку на підставі пункту 2 статті 3 Угоди про заснування ЄБРР, тобто на умовах, які може встановлювати Банк, якщо за їхнє прийняття до членів проголосує не менше, ніж дві третини керуючих, що представляють не менше, ніж три чверті загальної кількості голосів, на яку мають право члени.

5. Рішення щодо прийняття нових членів до Банку і призупинення членства вирішується виключно Банком.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку, на наше переконання, полягають у необхідності дослідження правового статусу Європейського банку реконструкції та розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ:

1. Shareholders and Board of Governors. – [Електронний ресурс] : EBRD structure and management. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.ebrd.com/shareholders-and-board-of-governors.html>.
2. Agreement Establishing the European Bank for Reconstruction and Development. – [Електронний ресурс] : Done at Paris on 29 May 1990. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.ebrd.com/downloads/research/guides/basics.pdf>.
3. Угода про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку. – [Електронний ресурс] : Учинено у м. Парижі 29 травня 1990 р. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_062.
4. Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку [Текст] : Указ Президента України від 14 липня 1992 р. № 379/92 // Збірник указів Президента від 30 вересня 1992 р. – 1992. – № 3.
5. Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands. – [Електронний ресурс] : Geschehen zu Berlin am 31. August 1990. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.gesetze-im-internet.de/einigtvtr/>.
6. Consolidated version of Treaty on European Union. – [Електронний ресурс] : Done at Maastricht on 7th day of February, 1992. – Режим доступу до ресурсу : http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/consolidated_versions_of_the_treaty_on_european_union_2012/consolidated_versions_of_the_treaty_on_european_union_2012_en.pdf.
7. Articles of Agreement of International Monetary Fund. – [Електронний ресурс] : Adopted at United Nations Monetary and Financial Conference, Bretton Woods, New Hampshire, July 22, 1944 (with amendments). – Режим доступу до ресурсу : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/pdf/aa.pdf>.
8. Eastern Europe: A Job for Planners and Bankers / International Herald Tribune. – 5 October 1989.

9. Agreement Establishing the Inter-American Development Bank. – [Электронный ресурс] : Done at city of Washington April 8, 1959. – Режим доступа до ресурсу: <http://idbdocs.iadb.org/wsdocs/getdocument.aspx?docnum=781584>.
10. Agreement Establishing the African Development Bank. – [Электронный ресурс]: Signed on 4th day of August 1963, in Khartoum, Sudan. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/LegalDocuments/Agreement%20Establishing%20the%20ADB%20final%202011.pdf>.
11. Vienna Convention on Law of Treaties. – [Электронный ресурс]: Done at Vienna on 23 May 1969. – Режим доступа до ресурсу: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf.
12. Foreword. – [Электронный ресурс] : Basic Documents of European Bank for Reconstruction and Development: London, September 2013. – 88 p. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.ebrd.com/downloads/research/guides/basics.pdf>. – Заголовок з екрану.
13. Articles of Agreement International Bank of Reconstruction and Development. – [Электронный ресурс]: Done at Washington as amended effective June 27, 2012. – Режим доступа до ресурсу: http://siteresources.worldbank.org/BODINT/Resources/2780271215526322295/IBRDArticlesOfAgreement_English.pdf.
14. Explanatory notes. – [Электронный ресурс]: Basic Documents of European Bank for Reconstruction and Development: London, September 2013. – P. 48–56. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.ebrd.com/downloads/research/guides/basics.pdf>. – Заголовок з екрану.
15. The European Union and WTO. – [Электронный ресурс]: Member information. – Режим доступа до ресурсу: https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/european_communities_e.htm.